

Internt notat

Mottakere:

Dag Kjetil Tonheim

Reguleringsplan for Slettebø, Bakkebø-området

Vår ref.: 11/16783 / 07/3252 / PL-, FA-L12, GBR-45/2

Dato: 06.06.2011

Saksbehandler: Knut Jan Kluge

Telefon: 51 46 82 29 Mobiltelefon:

E-post: knut.jan.kluge@eigersund.kommune.no

Plankontoret har rettet en forespørsel om å mulig konkretisere de bygninger og installasjoner som kan ha en historisk og antikvarisk verdi i forbindelse med utarbeidelse av ny reguleringsplan for området.

Befaring er senest foretatt den 18.05.2011 sammen med Jan Winsholdt fra Rogaland fylkeskommune, kulturseksjonen.

Området er tidligere gjennomgått sammen med Guro Skjelstad, Rogaland fylkeskommune, kulturseksjonen, Eli Monsen, Rogaland fylkeskommune, planavdelingen samt Grethe Stuen og undertegnede fra Eigersund kommune. Undertegnede har også vært i forbindelse med Rogaland krigshistorisk museum om befaring og eventuelt fjerning av historiske gjenstander.

Intensjonen for vernearbeidet er å bevare deler av Slettebø-leiren som dokumentasjon for fremtiden. I denne sammenheng vil det være aktuelt å dokumentere Bakkebø institusjonen bruk av bygningene relatert til leiren samt nyoppførte etter at institusjonen ble opprettet. Det som det bør fokuseres på er bygningstype/konstruksjon og bygningstype/funksjon. Det vil også være av vesentlig betydning å opprettholde selve veinettet. Dette som en forutsetning for lokaliseringen for selve bygningene og den enkelte bygnings funksjon. Før 1940 preges området av landbruket.

Ved etableringen av Slettebøleiren i 1940 var det i hovedsak mannskapsbrakker, offiser boliger samt enkelte spesialbygninger som stall, lasarett og tilholdssted for administrasjonen som ble oppført.

Spesiallager og oppbevaring av våpen og ammunisjon og søppelforbrenning.

Det ble også etablert to tunneller fra selve leiren og til åpent landskap.

Av andre forlegginger som ble etablert av okkupasjonsstyrkene, er Vatneleiren i Sandnes. Denne har imidlertid en annen utforming, mer i overensstemmelse med administrasjon en ren mannskapsforlegging.

I den videre planlegging og utbygging er det viktig å vise respekt for adkomst og bruk av "Burmavein".

Kunst av dekorativ karakter

I løpet av Bakkebøperioden er det utført et omfattende kunstnerisk utsmykking på innvendige flater. Dette er utført av seriøse kunstnere og som har betydning i den nasjonale sammenheng.

Arbeidene er fotografert og registrert, men det er ikke tatt stilling til hvordan disse arbeider skal sikres. Noe av sikringen kan muligens sammenholdes med bevaringen av den enkelte bygning.

Konstruksjoner

Brakker

Det gjennomgående trekk er at mannskapsforlegginger og bruksbygninger er oppført i bindingsverk og med trepaneler utvendig og innvendig.

Kjelleren er utført i stedlig støpt betong.

Mannskapsbrakkene er av tilnærmet samme størrelse.

Det vil derfor være inntresant å få klarlagt i hvilken grad bygningenes størrelse speiler oppbyggingen og organiseringen av hæren.

Etter krigen blir trekonstruksjonene på flere av brakkene fjernet og ny etasje blir oppført i murverk. Dette skjer tidlig på 1950.

Det er indikasjoner på at rivingsmaterialene sendes nordover.

De nye etasjer som er oppført i tegl har fått en annen utforming og tilpassing enn de opprinnelige trekonstruksjoner.

Boligene

Boliger for offiserer er laftet 5" tømmer. Hovedform og detaljer er vurdert å være identisk med de som er oppført i Vatneleren. Utvendig side vegger var ikke panelt. Innvendig bruk av paneler er ikke fastlagt. Det foreligger verken originaltegninger eller oppmålingstegninger. Det er sterke indikasjoner på at tømmeret er av svensk opprinnelse og som er fraktet til Stavanger med båt. Det antas at boligene er laftet på stedet antagelig ved hjelp av lokale håndverkere.

Det kan imidlertid ikke utelukkes at bygningene kom til stedet som ferdige byggesett.

Da boligene i Slettebøleiren og i Vatneleiren er tilnærmet identiske, kan være tale om det som vi i dag betegner som "typehus".

Norske "laftete typehus" er kjent i Europa allerede fra ca. 1900.

Veiføring

På grunn av landskapets topografi kan det være av interesse å få klarlagt om det har vært en overordnet, sentralt utformet plan eller om utformingen er foretatt lokalt og etter behov og nødvendighet.

Foreløpig er det klarlagt hvilke bygninger som har hatt funksjon som boliger for offiserer, mannskapsbrakker, sykehus og stall.

Verkstedene for motorisert material var lokalisert til det flate partiet der hvor fotballbanen er plassert i dag.

Bygninger som opprinnelig var oppført i bindingsverk.

Bygninger tilhørende Dalane folkemuseum

Bygning   Mannskapsforlegging, inntakt

Bygning   Stall, inntakt

Bygning nr 3. Østbygget, en antatt trekonstruksjon er fjernet og ny hovedetasje er oppført i tegl.*

Bygning nr 4. Mannskapsforlegging, utvendig inntakt, kledd med platemateriale.*

Bygning nr 5. Mannskapsforlegging, utvendig inntakt, kledd med platemateriale.*

Bygning nr 9. Verksted for motorisert utstyr. Oppgradert og i daglig bruk. Kun kjeller er

Intakt.

- Bygning nr 11. Mannskapsforlegging, inntakt kjeller. Etasje oppført i tegl.*
Bygning nr 12. Mannskapsforlegging, inntakt kjeller. Etasje oppført i tegl.
Bygning nr 13. Mannskapsforlegging, inntakt kjeller. Etasje oppført i tegl.*
Bygning nr 14. Mannskapsforlegging, inntakt kjeller. Etasje oppført i tegl.*
Bygning nr 15. Mannskapsforlegginger, er opprinnelig to bygninger, senere sammenbygget.
Kjeller intakt. Etasje oppført i tegl.
Bygning nr 16. Mannskapsforlegging, inntakt kjeller. Etasje oppført i tegl.*
Bygning nr 17. Mannskapsforlegging? (størrelse), inntakt kjeller, Etasje oppført i tegl.*
Bygning nr 22. Mannskapsforlegging, utvendig inntakt, Etasje delvis kledd med
Platemateriale, delvis med trepaneler.
Bygning nr 23. Mannskapsforlegging? (etasjeantall) er opprinnelig to bygninger, senere
Sammenbygget, ny mellombygging. Arbeidene er utført med midler fra
"Øre-fondet" (hjelpesyfyrstikkene). Etasje kledd delvis med plater delvis med
trepaneler.
Bygning nr 30. Møtesal? Utvendig inntakt, kledd med platemateriale.*
Bygning nr 31. Lasarett, 2 etasjer, utvendig inntakt, kledd med trepaneler. Enkelte vindu er
vurdert å være de originale.*
Bygning nr 35. Driftsbygning. Transformator stasjon. Intakt materiale fra 1943?*Bygning nr 46. Vanntårn, betong.*

Bygninger i laftet tømmer.

- Bygning nr. 36. Offiserbolig, i hovedsak intakt.*
Bygning nr. 37. Offiserbolig, delvis ombygget.*
Bygning nr. 39. Offiserbolig, delvis ombygget.
Bygning nr. 40. Offiserbolig, i hovedsak intakt.*
Bygning nr. 41. Offiserbolig, sterkt ombygget.
Bygning nr. 42. Offiserbolig, i hovedsak inntakt. Privat eie.
Bygning nr. 43. Offiserbolig, i hovedsak inntakt. Privat eie.

Andre bygninger som kan ha antikvarisk verdi og som forteller noe om utviklingen av
Bakkebø institusjonen.

- Bygning nr. 27. Oppført ca 1970*
Bygning nr. 28. Oppført ca 1970
Bygning nr. 38. Oppført ca 1955*

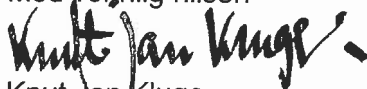
Nummereringen er basert på kart fra den kommunale vedlikeholdsavdeling.

I forbindelse med bevaring av enkelte bygninger er det vesentlig at disse kan bevares som
grupper eller enkelbygninger og som relaterer seg til hverandre. Dette for å kunne oppfatte
"tettheten" og hierarkiet i bebyggelsen samt vise utnyttelsen av terrenget.

De bygninger og installasjoner som er merket med stjerne skal forsøkes bevart.

Bygningene er ikke gjennomgått innvendig og det er heller ikke klarlagt hvilken teknisk
forfatning den enkelte bygning har.

Med vennlig hilsen

Knut Jan Kluge
Regionantikvar

Krigsminner

i Dalane og på Sør-Jæren

Av Jostein Berglyd

Slettebø-leiren og dens forsvarsanlegg

Behov for innkvartering

Tyskerne innså tidlig at deres behov for innkvartering stadig økte. Derfor begynte de allerede høsten 1940 å bygge en leir på Slettebø. Til bygningsoffiser hadde Hauptmann Schrothberger blitt utpekt. Han hadde imidlertid lite begrep om byggevirksomhet, men kyn-dige tyskere til denne virksomheten ble plukket ut fra bataljonen. Soldatene Hans Neeb og Friedrich Klippel var i denne forbindelse sentrale. De ble betrodd å bygge leiren sammen med egersundere.

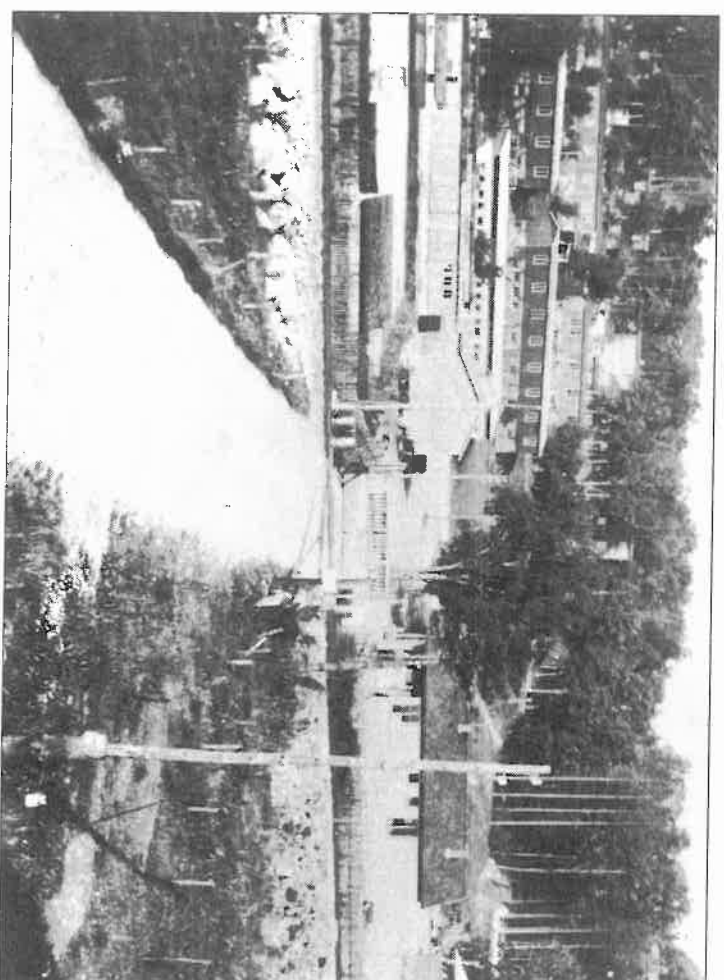
Høsten 1940 bestod den tyske bygningstraben av 5 personer. Til å utføre arbeidet ble firmaene J.Feyling, T.Aarstad og G.Aarstad beordret. Dette ble bestemt av ledelsen ved det tyske "Ortskommandantur" i Egersund. Før krigen hadde firmaet vært delt i tre: Johan Feyling, Gustav Aarstad og Torjer Aarstad.

De første soldatene som ble overført til de nye brakkene i Slettebøleiren var fra den 3. bataljon, og det ble fortsatt reist nye brakker i den påfølgende tiden. Det ble derfor denne leiren de fleste nye tyske enheter ble plassert i, og i 1944 var det tyske anlegget på Slettebø blitt til en typisk brakkeby. Anlegget lå 2 kilometer fra selve byen og litt nordøst for jernbanestasjonen. Det strakk seg fra jernbanelinja og vestover. Brakkene lå tett i tett på begge sider av opparbeidet gate. Brakkene var meget store. Flere av dem var bygget i 3 etasjer og med kjeller. Brakkene var bygget oppover en bak-

SLETTEBØ-LEIREN OG DEN'S FORSVARSANLEGG

keskråning i en barskog. Øverst på denne skråningen ble det reist 9 tømmerhytter. I 8 av disse hyttene bodde offiserene. Den hytten som lå på det høyeste punktet var beregnet for leirkommandanten, men han tok den ikke i bruk. Han valgte den nederste av disse tømmerhyttene, som under et eventuelt flyangrep ville være minst utsatt. Den 9. hytten som var plassert nær nåværende ridestall, benyttet offiserene som kasino. Midt i leiren stod tyskernes velferdsbygg, og på den store sletta der fotballplassen og barnehagen står i dag, hadde de fengsel og hestestaller. Der var 100 hester og en hel del bilmaterieill i leiren.

Gjennom bakkeskråningen og inn mot Langevannet hadde tys-

Hovedinngangen til den tyske leiren på Slettebø.

Foto Dalane Folkemuseum

SLETTEBØ-LEIREN OG DENS FORSVARSANLEGG

kerne bygget to underjordiske tunneler, slik at soldatene om nødvendig hadde mulighet for å komme seg raskt ut av leiren. Inngangen til den ene tunnelen var ved Lysgården, en bygning som også blir kalt for "Hjelpestikkehuset". Denne tunnelen gikk i sørvestlig retning og kom ut ved Langevannet. Den andre tunnelen hadde inngang ved Steingården, og via visse underjordiske krumninger kom den ut i den nordlige enden av Langevannet nedenfor bygning nummer 12. For å øke evakuering av leiren ytterligere, var det ved to av krumningspunktene også innganger til denne tunnelen.

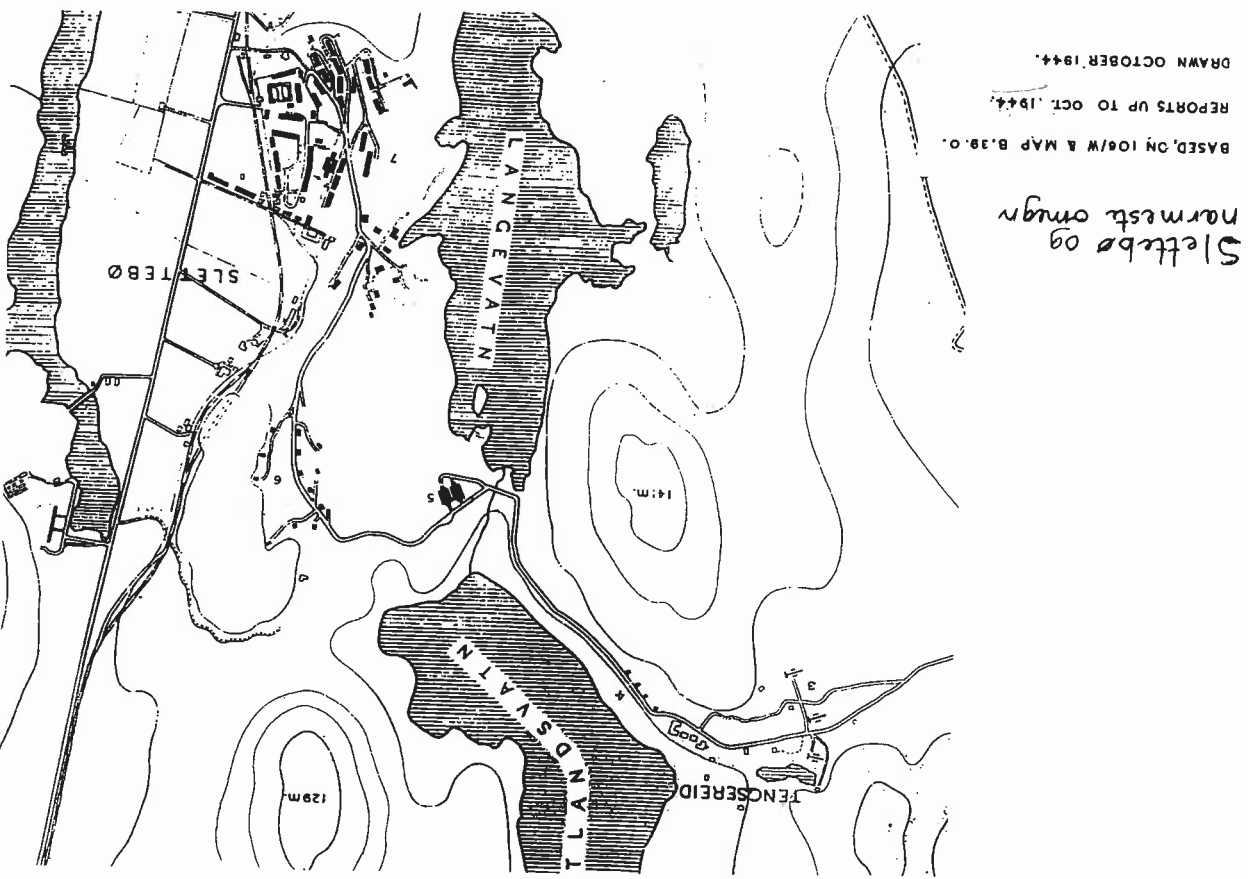
Det var også flere andre tunneler innen leiren, men for andre formål. Bak kiosken overfor hospitalet (Solgården) ble for eksempel en 7 meter lang tunnel benyttet for oppbevaring av likkister. Omrent i samme område ble en annen tunnel brukt som forbrenningsovn for avfall fra hospitalet. Over inngangen til forbrenningsovnen stod en kuppel i betong. Etter krigen ble en forgylt ørn av betong satt opp på denne kuppelen. Ved den østlige enden av brakke nummer 17, gikk det inn en 30 meter lang tunnel. Den hadde ikke gjennomgang, men tunnelen skulle ha funksjon som dekningsstrøm.

Etter krigen overførte staten Slettebøleiren til Røde Kors, som etablerte en institusjon for psykisk utviklingshemmede på leirområdet. Da Hans Neeb i 1992 var på befaring på "gamle tomter", sa han seg glad for at de mange bygningene fra krigens dager hadde kommet til nytte.

Da Bakkebø-institusjonen (hjem for psykisk utviklingshemmede) overtok Slettebø-leiren i 1946/47, hadde leiren 72 bygninger. Godt og vel halvparten av dem ble solgt på auksjon. Kjøperne måtte selv rive bygningene og kjøre bort materialet. Resten av bygningsmassen ble renoveret, og nye bygninger for institusjonen ble også reist.

Leirens forsvarsanlegg

Inne i leiren var det fire 10,5 cm feltkanoner og 3 mindre luftskytts på hjul. Flere beskyttelsesstillinger hadde blitt opprettet innenfor området, utgravd i jorda eller innsprengt i fjellet. Forsvarsanlegge-

Slettebø- og Tengsareid-området. Utsnitt fra britisk etterretningskart.

ne for Slettebø-leiren skulle beskytte selve leiren og de veier som førte inn til den, spesielt "Burmaveien". Denne veien var et veistrykke som tyskerne hadde anlagt fra Slettebøleiren via de forholdsvis nye tyske stillingene på Tengsareid og ned til Tengsbroen.

Langs "Burmaveien" var det bygget fjorten mindre og to større bygg for oppbevaring av ammunisjon og poreter. Langs denne veien var det bygd ut mitraljøsesstillinger med skuddfelt veien vestover og sørover. Likeså var det en stilling med skuddfelt over terrenget mot Fotlandsvannet. De mindre bygg var små gråsteinsbygg i betong der det var lagret 80 tonn ammunisjon. På en høyde sør for leiren fantes det en luftvarslingspost og mitraljøsesstillinger. Fra denne observasjonsposten hadde tyskerne utsikt ut mot havet og over hele Eggesundsområdet, fra Slettebøvannet i vest til Tengs i øst. På høydene nord for leiren og på vestsiden av hovedveien var det flere mitraljøsesstillinger med bombesikre rom innsprengt i fjeller.

Ved skolen/forsamlingshuset, ca. 700 meter nord for leiren, holdt omkring 30 mann til. Langs veistrekningen på denne siden, ca. 200 meter sørover, var det gravd ut plass i bakken til garasjer og oppstillingsplass for mobil materiell. På østsiden av veien i nærheten av Slettebø kraftstasjon, var det observasjonspost med skyttergrav og dekningsrom innsprengt i fjeller. Like ved denne stillingen var det anlagt en 100 meter lang skyttestrøpe.

I krysset mellom riksvei 42 og Øgrey gard fantes det også en stilling, bygget opp av gråstein i betong. Det var buet tak over av jernplater som var påfylt med stein og jord. Skyttestråret var stort: ca. 1 meter bredt og 0,4 meter høyt. Bak dette stod det en panservernkanon. Et mindre deknings- eller ammunisjonsrom fantes ved siden av stillingen. Skuddfeltet var nordover langs hovedveien.

Kilder:

1. Hans Neeb, Hanau, 1986 og Friedrich Klippell, Mainz, 1987.
2. Bernt Leidland, Egersund, 2000.
3. Forsvarers skisser og notat angående Slettebøleiren, 1947.
4. Tyske kart med opplysninger, 1943.
5. Befaling/ observasjon: 12/2-1999, 25/7-2000.

Leirens nærmeste omland og Hellvik

Krossmoen/Helleland

De omkringliggende forsvarsverkter hadde flere funksjoner, men en av oppgavene var også å beskytte Slettebø-leiren. Ved Krossmoen, veikrysset mellom nåværende E 39 og riksvei 42, hadde tyskerne flere mitraljøsesstillinger. Skuddfeltet var langs hovedveien og mot veikrysset. Omkring 300 meter vest for daværende Klungland stasjon, mellom elven og jernbanelinjen var det bygget en tanksper-ring. Den var 3 meter bred og 2,5 meter høy. Muren var laget av forholdsvis små gråstein. Tyskerne hadde begynt med å sette opp en piggrådsperring fra den nordre enden av muren. Sannsynligvis var den tenkt satt opp i retning av Bryneslandsvannet.

På Dalheim husmorskole på Helleland og i en del privathus i nærheten var det innkvartert en avdeling tyskere. De tilhørte det 7. kompani av det 865. grenaderregiment. Rundt skolen hadde tyskerne flere mitraljøsesstillinger. Skuddfeltet var sørover mot jernbanelinjen og stasjonsområdet. I fjellet var det skutt inn flere bombesikre rom. Vest for Dalheim var det en observasjonspost med utsikt ikke bare langs dalen i østlig og vestlig retning, men også sørover mot gården Heltland. Omkring en halv kilometer øst for jernbanestasjonen hadde tyskerne begynt å bygge bombesikre rom. På en ås sør for jernbanestasjonen var det satt opp en radiostasjon.